

КАЗАК С.П.

Київський національний лінгвістичний університет

КОМУНІКАТИВНА ВАРІАТИВНІСТЬ СОМАТИКОНУ ЕМОЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ ПЕРСОНАЖА

Стаття присвячена вивченню комунікативної варіативності соматикону емоційного реагування персонажа на матеріалі сучасного англійського художнього дискурсу. Висвітлено, що комунікативна варіативність залежить від впливу адресантно-адресатного фактору, який пов'язаний з фізичними, соціальними та емоційно-психологічними маркерами комунікантів, розуміння яких сприяє більш ефективному досягненню прагматичних цілей персонажів.

Ключові слова: соматикон, емоційне реагування, варіативність, адресантно-адресатний фактор, маркери комунікантів

Статья посвящена изучению коммуникативной вариативности соматикона эмоционального реагирования персонажа на материале современного англоязычного художественного дискурса. Освещено, что коммуникативная вариативность зависит от влияния адресантно-адресатного фактора, который связан с физическими, социальными и эмоционально-психологическими маркерами коммуникантов, понимание которых способствует более эффективному достижению прагматических целей персонажей.

Ключевые слова: соматикон, эмоциональное реагирование, вариативность, адресантно-адресатный фактор, маркеры коммуникантов.

This article is dedicated to the investigation of communicative variability of nonverbal emotional reactions on the material of modern English fictional discourse. It is highlighted that communicative variability depends on the influence of addresser-addressee factor connected with physical, social, emotional and psychological markers of communicants better understanding of which fosters a more effective achievement of communicants' pragmatic aims.

Key words: somaticon (combination of nonverbal signs), emotional reactions, variability, addresser-addressee factor, markers of communicants.

Сучасні антропологічні дослідження часто зосереджені на вивченні проблем невербальної комунікації, соматикону дискурсивного простору [1;2], у якому втілюються емоції і почуття

Казак С.П.

через феномен емоційного реагування [3;4] вмотивованих прагматичних дій і реакцій мовців [5;6]. *Соматикон* дискурсу розуміють як прагматично зумовлену сукупність невербальних знаків комунікації та їхніх лінгвальних позначень, що своїми системними парадигматичними й синтагматичними відношеннями утворюють семіотичний простір тілесності дискурсивної практики [2], прагматична варіативність якого належить до особливо **актуальних** предметів дослідження.

У останніх роботах в галузі невербалістики соматикон розглядався комплексно [1;2], без розмежування на стимулюючі і реактивні невербальні дії. **Новизна нашого дослідження** полягає в тому, що ми зосереджуємося на вивченні соматикону емоційного реагування як ситуативно обумовленої, психологічно і прагматично вмотивованої комунікативної дії / реакції.

Емоційне реагування належить до реактивних невербальних і вербальних проявів особистості, що виявляється у формі емоційної реакції і виражається у психо-фізіологічному невербальному прояві організму через соматикон дискурсу.

Утім, недостатньо розробленим залишається питання комплексного дослідження потенціалу сукупності невербальних знаків через свої лінгвальні позначення передавати варіативність невербального емоційного реагування партнерів по комунікації на комунікативний стимул під впливом фізичних характеристик персонажів, соціальних особливостей, властивостей, установок, схильностей, життєвих цінностей мовців тощо.

Об'єкт дослідження – соматикон емоційного реагування персонажа, а **предметом дослідження** виступає параметр його прагматичної варіативності **на матеріалі** сучасного англомовного художнього дискурсу.

Виходячи з об'єкту та предмету дослідження, **мета даної статті** – вивчення прагматичної варіативності соматикону емоційного реагування персонажа під впливом адресанто-адресатних маркерів дискурсу в сучасному англомовному художньому дискурсі.

Для вивчення даного ілюстративного матеріалу застосовується інтегративний підхід дослідження невербальних знаків, що базується на принципах комплексної методології і включає наступні **методи та методики аналізу**: метод аналізу словникових дефініцій, метод контекстуального, функціонального, прагмасемантичного, дискурсивного аналізу та ін. для виявлення прагматичної складової комунікативної поведінки персонажів.

Комунікативна значимість соматикону емоційного реагування персонажа нарощується під впливом адресантно-адресатного фактору, який пов'язаний з такими комунікативними маркерами як фізичні, соціальні та емоційно-психологічні характеристики персонажів [2:298].

Фізичні маркери комунікації об'єднують такі характеристики людиняк стать, вік, стан здоров'я, конституційні ознаки тощо. Полярні характеристики віку, фізичного стану, зовнішнього вигляду дуже експресивно передані в номінаціях жестів, дотиків, виразу очей, зовнішнього вигляду.

Вік комунікантів: літній чоловік запевняє лікаря про стабільність свого стану здоров'я і адекватність реагування, незважаючи на похилий вік:

“Have there been any late developments?” the doctor asked.

“No. Nothing new.” He stopped suddenly, raised a warning hand and cocked his head. Old as he was, he had sharp ears; sight, sound, smell, all good, all in order [7:17].

У другому прикладі дівчинка намагається реагувати не типовим для дитини чином, а саме: під дією неприємного для неї стимулу не вдається до сліз, а намагається раціонально оцінити ситуацію:

With frightening suddenness he now began ripping the pages out of the book <...> Matilda froze in horror. Most children in Matilda's place would have burst into floods of tears. She didn't do this. She sat there still and white and thoughtful. Her subtle mind was already at work devising yet another suitable punishment for the poisonous parent [8:41].

Стать. У ситуації оцінки потенціалу партнера по комунікації міжособистісна взаємодія загострюється і проявляється через зухвалість чоловіка, виражену через “погляд” та наштотується на емоційну реакцію гніву з боку жінки, що реалізується експресивною мовою тіла – “поглядом”, “психофізіологічними змінами – почервонінням шкіри”, “поставою”:

“Mitch, this lady, here, wants you to pump her gas.”

Candy watched his gaze skim over her <...>. He rolled his eyes. Angry heat crept up her neck. Turning on her heel, she spoke over her shoulder.

“Forget it. I’ll do it myself.” [9:27].

Стан здоров’я. Наступний фрагмент дискурсу ілюструє соматикон емоційного реагування хворого літнього чоловіка, чії вербальні та невербальні реакції – “погляд”, “вираз обличчя”, “посмішка”, “голос” – на комунікативний стимул – появу та привітання молоді жінки – заповільнені через фізичний стан здоров’я:

As she walked into the room and greeted, he opened his eyes and saw her. He was slow to react this time, which worried her, and then little by little a smile lit his eyes and took a moment to reach his mouth. He looked worn and tired, and she was suddenly afraid that may be this time he was right. He looked all of his ninety-eight years now, and never had before.

“Hello, Sarah,” he said quietly, taking in the freshness of her youth and beauty [10:22].

Конституційні ознаки. У даному прикладі соматикон емоційного реагування чоловічого персонажа відбувається в ситуації знайомства і кокетування, при цьому конституційні ознаки впливають на мову тіла, роблячи її більш незграбною і менш привабливою в очах жіночого персонажа.

Jessica turned around and saw that Tom was walking her way, big and clumsy.

“Hello,” he greeted as he heavily ran his hand through his wavy blond hair.

Казак С.П.

“My name is Tom Larson”. Jessica curved her lips and looked through him [11:7].

Соціальні маркери комунікації – включають національні, професійні характеристики, а також риси соціального статусу та соціальної ролі учасників комунікативної взаємодії та ін. Саме завдання позначення такого боку мовця і слухача обумовлюють включення в дискурс номінацій жестової, мімічного і просодического поведінки, які збагачуються соціальною інформацією, наприклад:

Соціальні ролі. Домінування директора школи через невербальні компоненти комунікації “постава”, “погляд”, “міміка”, “голос” свідчать про агресивний комунікативний стиль цього персонажа, у той час як вчитель школи через невербальну семіотику “голосу” репрезентує субмісивний стиль спілкування.

When Miss Honey entered the study, Headmistress Trunchbull was standing beside her huge desk with a look of scowling impatience on her face.

“Yes, Miss Honey,” she said. “What is it you want?”

“There is a little girl in my class called Matilda Wormwood...”

Miss Honey began in a quiet voice. <... >

Miss Trunchbull barked. She hardly ever spoke in a normal voice. She either barked or shouted [8:85].

Походження / соціальний статус. У ситуації знайомства персонажі проявляють упередженість стосовно походження та соціального статусу представниці іношої соціальної групи, а саме: дівчата-резиденти Манхетену демонструють агресивний комунікативний стиль спілкування, домінування над дівчиною-азіаткою, що невербально проявляється через номінації на позначення “відстані” та “погляду”.

Everyone seemed to keep their distance from Hiroko, and Anne and her friends from Manhattan were outright rude to her, and looked right through her [12: 201].

Професія. Професія персонажа, наприклад офіціанта, вимагає від нього типового соматикону емоційного реагування на

комунікативний стимул, а саме “посмішки” та дотримання близької “відстані”, з урахуванням принципу ввічливості:

Jessika waved to the waiter. “Can I help you?” he asked coming closer smiling widely [11:7].

Виховання / манери. Відсутність знань у чоловічого персонажа про манери, що слід проявляти при запрошенні до танцю, а саме необхідність подати дамі руку, призводять до її емоційної реакції здивування, яка проявляється через “міміку”:

“Yes, I said yes.” A wide smile crossed his face.

“That’s great! Come on.” She raised an eyebrow as he headed for the dance area without her. He obviously didn’t know he was supposed to take her hand and lead her there [11:7].

Віросповідання. Соматикон емоційного реагування буддистського священика залишається незмінним, незважаючи на емоційну навантаженість ситуації – перебування в таборі для полонених. Підтвердження цього – застосування номінацій “постави”, “відстані” та “голосу”, що загалом сприяють гармонізації дискурсу:

And like a vision from the past, she saw the old Buddhist priest on her way back and she smiled at him, wondering if he’d acknowledge her. He bowed to her, and then he stopped her.

“My prayers are very strong for you, and your husband,” he said softly. Walk softly, and always with God beside you.” He bowed again, and then walked on, as though his thoughts had moved on to another subject. But seeing him that night had been like a blessing, and she felt stronger [12:309].

Освіта. Рівень освіченості може проявлятися через ставлення до книг, а саме в наступному прикладі через засудження батьком захоплення читанням книг донькою, що невербально підсилюється номінацією “голосу” великої інтенсивності й негативним емоційним забарвленням.

“No, daddy, he story’s beautiful, honestly it is. It is about.....”

“I don’t want to know what it’s about,” Mr Wormwood barked.

“I’m fed up with your reading anyway” [8:40].

Тун ситуації. У соціальних ситуаціях (соціальної фобії), наприклад, в ситуаціях “оголення душі” тілесність емоційного реагування переміщується на обличчя, шию (червоніє чи блідніє), голову (запаморочення, нереальність):

When she was calm, Erica asked, "So what was that all about? Tell me what's going on."

"Oh, my poor baby girl, I'm so, so sorry. This is all my fault." Eileen said, her head was dizzy [13: 8].

Найбільш значним фактором, що впливає на якісні та кількісні параметри використання невербальних знаків в дискурсі, є група **емоційно-психологічних** маркерів комунікації. Вона включає такі характеристики, як темперамент і склад характеру, настрої, емоційні почуття і стани, волевиявлення і намір, життєвий/емоційний досвід персонажів:

"Still working too hard?" he asked, as she approached the bed, and stood near him. "Of course." She smiled at him.

"Don't I always tell you not to do that? You work too hard. You'll end up like me one day. Alone, with a bunch of pesky nurses around you, living in an attic," he reached up a hand for hers and held it [10:22]. Успішний чоловік, що має багатий життєвий досвід, здійснює намір переконати молоду жінку змінити спосіб життя, щоб уникнути самотності, при цьому ключовим невербальним компонентом його емоційної реакції – заклику є “дотик”:

Таким чином, адресантно-адресатно фактор комунікації пов’язаний із референтними характеристиками персонажів, що спричиняють комунікативну варіативність соматикону емоційного реагування та нарощують його комунікативну значущість. Цей фактор пов’язаний із явищем ідентичності людини, яка визначається як на особистісному, так і на соціальному рівні через фізичні характеристики, соціальні особливості, властивості, установки, схильності, життєві цінності мовців, які впливають на формування внутрішньої та зовнішньої мотивації невербальної поведінки персонажів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романов А.А., Сорокин Ю.А. Соматикон: Аспекты невербальной семиотики / Алексей Аркадьевич Романов, Юрий Александрович Сорокин. – М.: ИЯ РАН, ТвГУ, 2004. – 253 с. 2. Серякова И.И. Соматикон англоязычных дискурсивных практик : дис. ...докт. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови", 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Ирина Іванівна Серякова, – К., 2012. – 441 с. 3. Ильин Е. П. Психофизиология состояний человека / Евгений Павлович Ильин. – СПб. : Питер, 2005. – 412 с. 4. Казак С.П. Інтенсивність соматикону емоційного реагування персонажа / С.П. Казак // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т. / Вип. 26 / відп. Ред. Н.М. Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – 503 с. – Бібліогр. в кінці ст. С. 118–127. 5. Серякова І.І. Невербалістика: основні напрями дослідження / І.І. Серякова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т. / Вип. 22 / відп. Ред. Н.М. Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – 503 с. – Бібліогр. в кінці ст. 6. Солощук Л. В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі : дис... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 / Людмила Василівна Солощук. – К., 2009. – 469 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. O'Connor E. I was dancing / Edwin O'Connor. – New York : Dramatic Play Service Inc., 1998. – 72 p. 8. Dahl R. Matilda / Roald Dahl. – New York : Puffin, 1988 – 256 p. 9. Gallant J. A Holiday to Remember / Jannine Gallant. – Los Gatos: Smashwords, 2011. – 152 p. 10. Steel D. The House / Danielle Steel. – New York : Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc., 2007. – 416 p. 11. Nordin R. A. A Bride for Tom / Ruth Ann Nordin. – Los Gatos : Smashwords, 2008. – 102 p. 12. Steel D. Silent Honor / Danielle Steel. – New York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc., 1996. – 405 p. 13. Gilberts R. Commitment Phobia / B Rachel Gilberts. – Los Gatos : Smashwords, 2014. – 37 p.